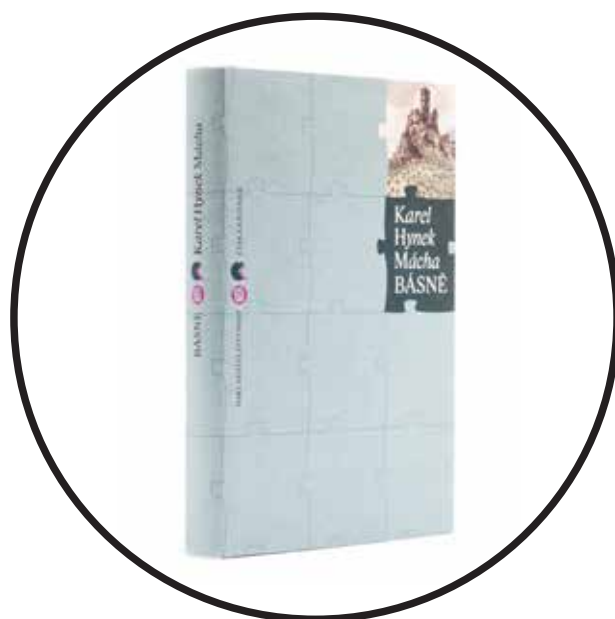

Karel Hynek Mácha: Máj (1836)

Josef Soukal

(Gymnázium Ústavní, Praha)

Lektoroval:

PhDr. Marek Přibíl

Tato *Dílna České knihnice* vznikla v rámci projektu Rozvoj kapacit Ústavu pro českou literaturu AV ČR pro výzkum a popularizaci, CZ.02.2.69/0.0/0.0/18_054/0014701, který je spolufinancován Evropskou unií.

Dílky České knihnice jsou rozšířením edice *Semináře České knihnice* a přinášejí sadu úloh včetně řešení vztahujících se k jednotlivým svazkům vydaným v ČR. Mají sloužit k přímému využití ve výuce. *Dílky České knihnice* jsou lektorovány a redakčně zpracovány.

Výukové materiály ke svazku *Básně Karla Hynka Máchy* jsou volně ke stažení na <https://www.kniznice.cz/component/k2/karel-hynek-macha-i-basne-i>

Verze publikace: IX/2022

Volně ke stažení na:

www.kniznice.cz/pro-skoly

Vydal

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.,

Na Florenci 1420/3, 110 00 Praha 1,

www.ucl.cas.cz, v Praze roku 2022

jako 13. svazek edice *Dílna České knihnice*.

Redigovala Petra Hesová.

© Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2022

Edici *Dílna České knihnice* řídí Robert Kolár.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Text 1

*Byl pozdní večer – první máj –
večerní máj – ...*

Jak zní celý druhý verš? Doplňte ho.

Pokuste se o vlastní doplnění druhého verše a svou volbu zdůvodněte. Nakolik toto doplnění zapadá nebo – jde-li o parodii – záměrně nezapadá do tematiky a stylu *Máje*?

Text 2

*Byl pozdní večer – první máj –
večerní máj – byl lásky čas.
Hrdliččin zval ku lásce hlas,
kde borový zaváněl háj.
O lásce šeptal tichý mech;
květoucí strom lhal lásky žel,
svou lásku slavík růži pěl,
růžinu jevil vonný vzdech.*

Karel Hynek Mácha: Básně, Brno, Host 2015, s. 9.

Otázky k prvním čtyřem veršům:

Co víme o čase v textu?

Co víme o prostoru v textu?

Kterí živí tvorové, které konkrétní věci či abstraktní jevy se v textu objevují?

Která bližší určení (jevy, činnosti, děje, vlastnosti...) jsou s nimi spjaty?

V textu je stěžejní motiv lásky. Čím konkrétně, jakými jazykovými prostředky byl zvýrazněn?

Proč může hlas *zvat ku lásce*?

Otázky k druhé čtveřici veršů:

Co víme o čase v textu?

Co víme o prostoru v textu?

Kterí živí tvorové, které konkrétní věci či abstraktní jevy se v textu objevují?

Která bližší určení (jevy, činnosti, děje, vlastnosti...) jsou s nimi spjaty?

Co spojuje významy slovních spojení *mech šeptal*, *strom lhal*, *slavík pěl* (*svou lásku růži*)?

V první čtveřici veršů jste našli jazykový prostředek, který zvýrazňoval motiv lásky. Objevuje se tento prostředek i ve druhé čtveřici veršů? Pokud ano, uveďte konkrétní příklad.

*Jezero hladké v křovích stinných
 zvučelo temně tajný bol,
 břeh je objímal kol a kol;
 a slunce jasná světů jiných
 bloudila blankytnými pásky,
 planoucí tam co slzy lásky.
 I světy jich v oblohu skvoucí
 co ve chrám věčné lásky vzešly;
 až se – milostí k sobě vroucí
 změnivše se v jiskry hasnoucí –
 bloudící co milenci sešly.
 Ouplné lůny krásná tvář –
 tak bledě jasná, jasně bledá,
 jak milence milenka hledá –
 ve růžovou vzplanula zář;
 na vodách obrazy své zřela
 a sama k sobě láskou mřela.
 Dál blyštil bledý dvorů stín,
 jenž k sobě šly vzdy blíž a blíž,
 jak v objetí by níž a níž
 se vinuly v soumraku klín,
 až posléz šerem vjedno splynou.
 S nimi se stromy k stromům vinou. –
 Nežzáze stíní šero hor,
 tam bříza k boru, k bříze bor
 se kloní. Vlna za vlnou
 potokem spěchá. Vře plnou –
 v čas lásky – láskou každý tvor.*

Karel Hynek Mácha: *Básně*, Brno, Host 2015, s. 9–10.

Text 2 a Text 3 srovnajte po stránce tematické. Nacházíte mezi nimi tematické shody? Uvedte je konkrétně.

Objevují se mezi pasážemi tematické odlišnosti? Uvedte je konkrétně.

Srovnajte **Text 2 a Text 3** po stránce jazykové. Nacházíte mezi oběma pasážemi výraznou shodu?

Všimněte si prvních dvou veršů analyzované pasáže: *Jezero hladké v křovích stinných / zvučelo temně tajný bol* – Našli byste v prvních osmi verších prvního zpěvu (tj. v **Textu 2**) verš(e) stejného ladění?

Uvedte slovesa, jejichž význam obsahuje tendenci k přibližování, sbližování, spojování. Vážou se tato slovesa pouze k příslušným konkrétním motivům (např. *břeh, jezero – objímal*) nebo ještě k nějakému jinému motivu?

Najděte u těchto sloves ještě další (společné) významové směřování. Jak byste ho vyjádřili?

Jak se k tomuto významovému směřování váže význam pasáže *Ouplné lůny krásná tvář – / tak bledě jasná, jasně bledá, / jak milence milenka hledá – / ve růžovou vzplanula zář; / na vodách obrazy své zřela / a sama k sobě láskou mřela*?

Jak byste souhrnně charakterizovali ladění celé vámi dosud analyzované pasáže (**Textu 2 a Textu 3**)?

Dílňa ve svém celku cílí zejména na žáky gymnázií, resp. žáky s bohatšími literárními zájmy a znalostmi. Domníváme se však, že alespoň některé z aktivit jsou realizovatelné na jakémkoli typu střední školy.

Cíle

- ☛ uvést žáky – s jejich aktivním přispěním – do básně *Máj*, seznámit je s některými podstatnými rysy její poetiky a tematiky
- ☛ prohloubit schopnost žáků porozumět uměleckému textu
- ☛ rozvíjet kreativitu žáků

Vyučovací formy a metody:¹ práce ve škole, mimoškolní (domácí) práce; společná práce, skupinová práce, individuální práce; řízený rozhovor, myšlenková mapa, obrazová schémata (Vennovy diagramy apod.); čtení, poslech textu, recitace a jiné formy ztvárnění textu či uměleckého sdělení, tvůrčí psaní

Časová dotace, ročník (věk): 4 vyučovací hodiny; kterýkoli ročník střední školy

Přesah (k jazykové a komunikační výuce, k jiným vyučovacím oblastem): komunikační výchova, jazyková výchova; estetická výchova (výtvarná aj.)

Pomůcky: digitální nástroje (např. Microsoft Teams), pracovní listy (texty), internet, audiovizuální materiály (nahrávky)

Konkrétní pracovní materiály pro žáky: pracovní listy – z textů (Máchových veršů) pro jednotlivé části Dílny

Pracovní materiály pro učitele, včetně metodických pokynů: vlastní text Dílny

Žákovský výstup: postupně vytvářený zápis

Červenka, Miroslav: *Máj* – Karel Hynek Mácha. In Miroslav Červenka – Vladimír Macura – Jaroslav Med – Zdeněk Pešat: *Slovník básnických knih. Díla české poezie od obrození do roku 1945*, Praha, Československý spisovatel 1990, s. 136–146
Dostupné z: <https://service.ucl.cas.cz/edicce/images/data/prirucky/obsah/SBK/45.pdf>

Hodrová, Daniela: Karel Hynek Mácha: *Máj* (1836). In *Rozumět literatuře 1. Interpretace základních děl české literatury*, eds. Milan Zeman a kol., Praha, SPN 1986, s. 59–68

Charypar, Michal: *Karel Hynek Mácha: Máj*. Edice Seminář České knihovny, sv. 23, 2019
Dostupné z: <https://www.kniznice.cz/component/k2/karel-hynek-macha-i-basne-i>

Mukařovský, Jan: Genetika smyslu v Máchově poezii. In Jan Mukařovský: *Studie 2*, eds. Miroslav Červenka a Milan Jankovič, Brno, Host 2001, s. 305–375
Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1421/podzim2008/DVMA001/um/6414053/Genetika_smyslu_v_Machove_poesii.pdf

1 Metodické poznámky vkládáme přímo k jednotlivým bodům Dílny.

Motivace; Shromáždění a utřídění informací

1 vyučovací hodina

1.

- a Žákům předložíme úvodní verš prvního zpěvu básně a část verše navazujícího:

*Byl pozdní večer – první máj –
večerní máj – ...*

Stručně verše okomentujeme, např. takto: „Verš a část navazujícího verše, které jste si právě přečetli, jsou začátkem prvního zpěvu díla a současně uvozují jeho zřejmě nejznámější pasáž.“

Otázky

Kterým dílem a kterým autorem se dnes budeme zabývat? Jak zní celý druhý verš? Doplněte ho.

Pokuste se o vlastní doplnění druhého verše a svou volbu zdůvodněte. Nakolik toto doplnění zapadá nebo – jde-li o parodii – záměrně nezapadá do tematiky a stylu *Máje*?

Verše můžeme napsat či promítnout na tabuli, popř. předtisknout je na pracovní list, který žákům rozdáme. Lze využít i digitální nástroje, kdy verše, ale i otázky posíláme žákům např. do Microsoft Teams; toto řešení má tu výhodu, že žáci mají všechny informace a pokyny stále k dispozici. Pokud souběžně využíváme klasické prostředky (tabule, papír) a digitální nástroje, je možné, aby si žáci postupně vznikající zápis vytvářeli i jen elektronicky.

Během všech aktivit dbáme na to, aby žáci přístup k internetu nevyužívali k jednoduchému vyhledání informací, ale aby nad otázkami sami přemýšleli.

Autentická žákovská doplnění:

a šuměl háj; tak praví báj; pozemský ráj.

- b Žáci postupně řeší zadané úkoly, souběžně svá řešení prezentují před třídou; učitel v případě potřeby usměrňuje aktivitu tak, aby společně došli ke správným odpovědím na otázku, popř. doplnili hledanou textovou pasáž; název básně, jméno jejího autora a autorovo doplnění verše si žáci zapíší; totéž zapíšeme či doplníme na tabuli.

Lze předpokládat, že na úvodní otázku odpoví i někteří žáci z negymnaziálních škol okamžitě a že podobně tomu bude i u doplnění verše; vždy však žákům poskytneme určitý čas, aby všichni mohli k odpovědi dospět, popř. se pokusit o kreativní formulaci části verše.

Žákům sdělíme, že s jejich verzemi druhého verše – pokud se objeví – budou moci dále pracovat později. Zdařilá kreativní doplnění se mohou stát součástí zápisu na tabuli, ovšem s jasným odlišením od autentického Máchova textu.

2.

- a Vyzveme žáky, aby se pokusili doplnit další navazující verše, popř. uvést jiné verše z básně (či jejich části) tak, jak si je zapamatovali např. z výuky na ZŠ, z recitace, jež byla součástí filmového zpracování *Máje*, z písně *1. máj* skupiny Support Lesbiens apod.

Žáci si často vybaví hlavně závěrečný verš básně: „*Hynku! Viléme!! Jarmilo!!!*“

- b Necháme žáky, aby další části textu zapisovali na tabuli; následně společný zápis upravíme tak, aby obsahoval pouze verše či pasáže, které se v *Máji* skutečně objevují.

Pro zápis vymezíme jen určitou část tabule (s ohledem na další, pozdější aktivitu).

Žáci činí záznam na tabuli na základě dobrovolnosti; k aktivitě u tabule se snažíme povzbudit především ty z nich, u nichž zaznamenáme správné či téměř správné řešení.

Žáci mohou spolupracovat ve dvojicích i ve vícečetných skupinách.

Doba vytváření záznamů záleží na aktivitě žáků.

Souběžně si žáci vytvářejí vlastní zápis.

V zápise uvedeme alespoň první čtyři verše prvního zpěvu *Máje*: *Byl pozdní večer – první máj – / večerní máj – byl lásky čas. / Hrdliččin zval ku lásce hlas, / kde borový zaváněl háj.*

3.

- a Vyzveme žáky, aby do svého vlastního zápisu uváděli, co již o *Máji* a jeho autorovi vědí; informace mohou být nejrůznějšího rázu. Žákům doporučíme, aby fakta při zápisu utřídili do obsahových okruhů (tematika *Máje* – osobnost autora – dílo Karla Hynka Máchy – literárněhistorický kontext – ilustrace k *Máji* a ohlas *Máje* v literatuře a v jiných oblastech umění – aj.).

- b Následně na základě žákovských zápisů vytvoříme při společné práci na tabuli myšlenkovou mapu. Mapa by se měla promítnout do žákovských záznamů či stát se jejich součástí.

Pro zápis platí doporučení jako k bodu 2b.

Žáci využívají i předchozích záznamů.

Využíváme-li digitální nástroje, můžeme pro žáky k úkolům v bodu 3 předem připravit soubor s návodem – ukázkou z filmu *Vesničko má středisková*; videoklip k písni *1. máj* skupiny Support Lesbiens; odkaz na digitalizovanou podobu prvního vydání knihy, ukázky ilustrací apod.

4.

- a Vyzveme žáky, aby si sami pro sebe odpověděli na otázku, nakolik se během vyučovací hodiny rozšířilo a/nebo prohloubilo jejich povědomí o *Máji* a jeho autorovi. Požádáme je, aby do odpovědi zařadili i hodnocení svého vlastního doplnění druhého verše první části, popř. i doplnění jiných žáků, např. otázkou: „Nakolik vaše verze zapadá do tematiky a stylu básně?“
- b Požádáme žáky, aby s odpovědí seznámili celou třídu.

K vyjádření žáky povzbuzujeme, ale nenutíme.

- c Položíme poslední otázky v dané vyučovací hodině: Jaké aktivity nás podle vašeho odhadu čekají v příští vyučovací hodině? Čím, jakým způsobem byste chtěli na tuto hodinu navázat vy?

Odpovědi by vyučujícím měly ukázat, jak v případě potřeby zamýšlené další aktivity modifikovat (při zachování výukového záměru).

Analýza textu

2 vyučovací hodiny

Tuto část doporučujeme – s ohledem na časovou náročnost – pojmut jako spojenou dvouhodinovku, s návaznou domácí prací.

Hra – skládanka k *Máji* a jeho autorovi

V úvodu hodiny se žáci nejprve rozdělí do větších skupin (6–8členných) a formou jednoduché hry si připomenou fakta z předchozí výuky.

Podmínky a pravidla: Hra vyžaduje pro každou skupinu samostatný menší prostor. Jeden ze žáků si vybere důležitý motiv vztahující se k *Máji* či k jeho autorovi a uvede ho, přidá základní charakteristiku.

Možný příklad: „Představuji/uvádím Viléma, hlavního hrdinu Máje.“ Následně další členové skupiny po jednom zaujmají místo ve vymezeném prostoru a uvádějí další motivy a jejich charakteristiku, popř. souvislost s výchozím motivem. Příklady: „Představuji Máchovo jezero, důležitý prostor Máje.“ „Představuji Jarmilu, loupežníkovu milou.“ „Představuji hrdliččin hlas, který zve k lásce.“

Délka aktivity závisí na znalostech a hlavně kreativitě žáků. Hra nemusí být jednokolová, „řetěz“ motivů se může několikrát úplně proměnit. Hrající mohou pro názornost prezentovaný motiv doplnit gestem, využít k prezentaci jednoduchý náčrt na papír apod. Motivy mohou s *Májem* souviset i volněji.

Práce s úvodní pasáží prvního zpěvu *Máje*

Přípravná část

- a Žáci dostanou pracovní list s příslušnou pasáží a s textem se seznámí.

*Byl pozdní večer – první máj –
večerní máj – byl lásky čas.
Hrdliččin zval ku lásce hlas,
kde borový zaváněl háj.
O lásce šeptal tichý mech;
květoucí strom lhal lásky žel,
svou lásku slavík růži pěl,
růžinu jevil vonný vzdech.*

V digitální verzi doporučujeme text z **České elektronické knihovny**, vydání z r. 1959. Pro zvýšení estetické

působivosti můžeme souběžně využít nahrávku kvalitní recitace (např. interpretaci Václava Vosky nebo interpretaci Rudolfa Hrušínského), popř. doporučujeme alespoň přednes učitele.

- b Necháme žáky vyjádřit své dojmy z veršů – mělo by jít o dobrovolnou, spontánní aktivitu, resp. aktivitu nepřímo podněcenou učitelovým osobním vyjádřením k veršům. Účelem této činnosti je dát žákům prostor k sebevyjádření, umožnit jim utřídit své dojmy, ale i věcné informace („obsah“) v textu obsažené.

Své dojmy a myšlenky si žáci zapisují podle svého uvážení; na základě jejich zájmu je možné souběžně vytvářet i zápis na tabuli. Zápis je odvislý od vnímání žáků – objevují se konkrétní motivy, obrazy i zobecnění typu *nálada*, *zvuková stránka*. Žáci mohou využít i všech svých předchozích záznamů; je možné, že uvedou prvky, které se dané části básně netýkají (např. přepisují motiv lásky postavám Viléma a Jarmily) – žáky vedeme k tomu, aby svá sdělení doložili a chybně uváděné prvky ze zápisu vypustili. Věcnou správnost zápisu (jeho příslušných částí) ověří následná analýza.

Práce s úvodní pasáží prvního zpěvu *Máje*

Analýza obsahová a formální

Zaměříme se na podstatné prvky dané části básně. Není třeba usilovat o všeobsažnou analýzu, neměli bychom se ale vyhnout nejpodstatnějším prvkům tematickým, dále zvukové stránce veršů a obraznosti.

Při práci s jakoukoli textovou pasáží si průběžně ověřujeme, zda všichni žáci porozuměli významu slov či slovních spojení. Žáci si průběžně vytvářejí vlastní zápis.

- a Společně pracujeme s prvními čtyřmi verši prvního zpěvu. Na tabuli se žáky vytvoříme jednoduchý strukturovaný soupis obsahově-tematických prvků, současně si žáci vytvářejí svůj vlastní zápis.

*Byl pozdní večer – první máj –
večerní máj – byl lásky čas.
Hrdliččin zval ku lásce hlas,
kde borový zaváněl háj.*

Otázky:

Co víme o čase v textu?

Co víme o prostoru v textu?

Kterí živí tvorové, které konkrétní věci či abstraktní jevy se v textu objevují?

Která bližší určení (jevy, činnosti, děje, vlastnosti...) jsou s nimi spjaty?

Tuto aktivitu žáci zpravidla snadno zvládají. Zápis by se měl blížit věcnému, nepoetickému sdělení, aby byl obsahově snadno srozumitelný; současně to žáky přiměje hledat synonymní formulace.

Možné řešení:

- ☛ pozdní večer; první máj (květen) – čas lásky
- ☛ hrdlička – její hlas – vyvolávající myšlenku na lásku, probouzející touhu po ní
- ☛ borový háj – jeho vůně

- b Zaměříme se na motiv lásky.

Otázka:

V textu je stěžejní motiv lásky. Čím konkrétně, jakými jazykovými prostředky byl zvýrazněn?

Možné řešení:

- ☛ motiv je v textu dvakrát přímo uveden
- ☛ zachycovaný čas je přímo označen za čas lásky
- ☛ motiv lásky je umocněn motivem hrdličky (její zvukové projevy se často přepisují jako cukrú, dají se popsat jako sladké, vábívé; viz též význam frazému „jako dvě hrdličky“)
- ☛ motiv je podpořen i zvukosledem – ve druhém a třetím verši se v blízkosti slova láska kumulují hlásky v tomto slově obsažené

- c Vrátime se ještě k zápisu v bodu 3a a třetímu verši básně.

Otázka:

Proč může hlas *zvat ku lásce*?

Tento úkol směřuje k tomu, aby žáci rozpoznali obrazné vyjádření (jeho princip; konkrétně jde o metonymii) jako další z důležitých prvků daného textu.

- d Vyzveme žáky, aby na základě předchozích aktivit shrnuli základní fakta o prvních čtyřech verších skladby.

Možné řešení: Verše navozují atmosféru prvomájové večerní idyly spojené s láskou a touhou po ní, důležitá je zvuková stránka, opakování, objevuje se obrazné vyjádření.

- e Vyzveme žáky, aby sami či ve skupinách analyzovali další čtyři verše a srovnali je s prvními čtyřmi verši.

*O lásce šeptal tichý mech;
květoucí strom lhal lásky žel,
svou lásku slavík růži pěl,
růžinu jevil vonný vzdech.*

Otázky:

Co víme o čase a prostoru v textu?

Kteří živí tvorové, které konkrétní věci či abstraktní jevy se v textu objevují?

Která bližší určení (jevy, činnosti, děje, vlastnosti...) jsou s nimi spjaty?

(Řešení analogicky k odpovědím na tytéž otázky k první čtveřici veršů.)

Co spojuje významy slovních spojení *mech šeptal*, *strom lhal*, *slavík pěl* (*svou lásku růži*)?

Možné řešení: Dochází k přenosu lidského jednání na součásti živé přírody; jde o personifikaci.

V první čtveřici veršů jste našli jazykový prostředek, který zvýrazňoval motiv lásky. Objevuje se tento prostředek i ve druhé čtveřici veršů? Pokud ano, uveďte konkrétní příklad.

Možné řešení:

Jde o zvukosled; najdeme ho např. v druhém verši: slova *lhal* a *žel* dohromady třikrát obsahují počáteční hlásku slova *láska*, ve slově *lhal* se spojují první dvě hlásky slova *láska*.

Jedna ze skupin pak své poznatky prezentuje na tabuli; následně jsou ověřeny ve společné diskusi.

Zde je nutná aktivní průběžná účast učitele. Pro část žáků je obtížnější porozumět čtvrtému verši (jde v něm o lásku růže, *růžinu* je přídavné jméno přivlastňovací). Druhý verš obsahuje zastaralý tvar slova žal (*žel*), celý verš by se dal synonymně vyjádřit takto: *strom klamal, lhal o tom, že láska je spojena se žalem*.

- f Vyzveme žáky, aby srovnali poznatky o obou analyzovaných čtveřicích veršů, srovnání vyjádřili obrazovým schématem (např. pomocí Vennových diagramů). Jeden ze žáků pak schémata slovně popíše.

Možné řešení:

Druhá čtveřice veršů navazuje na tematiku prvních čtyř veršů a dále ji konkretizuje. Obsahově opět dominuje motiv lásky – je třikrát vyjádřen přímo, přítomen je i ve čtvrtém verši (jako jediné možné doplnění výpustky). Do rámce idyly ale také vstupuje elegický tón (druhý verš). Obsah je i zde propojen s jazykovými prostředky – zvukosledem, prvky opakování (aliterace, opakování slov), obrazným vyjádřením (to se objevuje v každém verši).

Pokud se žáci v hodině nedostanou k úkolu v bodu 3g, zadáme ho jako úkol domácí, s tím, že ho žáci vypracují individuálně. V následující části naší Dílny pracujeme právě s touto variantou.

- h Jako dobrovolný domácí úkol zadáme žákům možnost připravit si recitaci nebo alespoň čtený přednes prvních osmi veršů.

V případě, že žáci projeví zájem o recitaci jiných veršů (třeba i z jiné části básně), jejich aktivitu podpoříme. Recitaci si žáci mohou připravit i jako nahrávku.

Analýza textu – Pokračování

1 vyučovací hodina

V návaznosti na to, kam jsme v předchozí vyučovací hodině dospěli, otvíráme práci prezentací domácích úkolů. V této části naší Dílny pracujeme variantou, v níž úkol zadaný v bodu **3g** žáci zpracovávali až jako domácí práci.

- 1 Recitace (přednes textu); viz domácí úkol v části Analýza textu, bod **3h**.

Délka aktivity závisí na tom, kolik žáků si dobrovolný domácí úkol připravilo.

- 2 Žáci prezentují úkol zadaný v části Analýza textu, bod **3g**.

Viz metodické poznámky v příslušné části naší Dílny.

- 3 Práce s dalšími verši z první části prvního zpěvu.

*Jezero hladké v křovích stinných
zvučelo temně tajný bol,
břeh je objímal kol a kol;
a slunce jasná světů jiných
bloudila blankytnými pásky,
planoucí tam co slzy lásky.
I světy jich v oblohu skvoucí
co ve chrám věčné lásky vzešly;
až se – milostí k sobě vroucí
změňovše se v jiskry hasnoucí –
bloudící co milenci sešly.
Ouplné lůny krásná tvář –
tak bledě jasná, jasně bledá,
jak milence milenka hledá –
ve růžovou vzplanula zář;
na vodách obrazy své zřela
a sama k sobě láskou mřela.
Dál blyštil bledý dvorů stín,
jenž k sobě šly vzdy blíž a blíž,
jak v objetí by níž a níž
se vinuly v soumraku klín,
až posléz šerem vjedno splynou.
S nimi se stromy k stromům vinou. –
Nejzáze stíní šero hor,
tam bříza k boru, k bříze bor
se kloní. Vlna za vlnou
potokem spěchá. Vše plnou –
v čas lásky – láskou každý tvor.*

Verše opět žákům představíme v kvalitní recitační verzi, popř. je vyučující sám přednese. Viz metodické poznámky v části **Analýza textu**, bod **2a**.

- a Vyzveme žáky, aby tuto pasáž analyzovali podobně jako prvních osm veršů skladby a následně zjištěná fakta srovnali.

Otázky:

Text 2 a Text 3 srovnajte po stránce tematické. Nacházíte mezi nimi tematické shody? Uveďte je konkrétně. Objevují se mezi pasážemi tematické odlišnosti? Uveďte je konkrétně.

Možné řešení:

Daná pasáž navazuje na tematiku úvodu prvního zpěvu, dále ji konkretizuje, zintenzivňuje ji a v závěru dané pasáže shrnuje – *lásky je plná, tvor vše láskou*, láska se vztahuje ke *každému z tvorů*. Přibývají další motivy, rozšiřuje se prostor – jezero a okolní i vzdálenější krajina; luna (*lůna*), obloha a s ní spojené *jiné světy* (tj. hvězdy).

Srovnajte **Text 2 a Text 3** po stránce jazykové. Nacházíte mezi oběma pasážemi výraznou shodu?

Možné řešení:

Obsah je i v těchto pasážích prvního zpěvu propojen s jazykovými prostředky (je jimi spoluvytvářen) – jedná se o zvukosled, prvky opakování (aliterace, opakování slov), obrazná vyjádření.

Všimněte si prvních dvou veršů analyzované pasáže:

Jezero hladké v křovích stinných / zvučelo temně tajný bol
– Našli byste v prvních osmi verších prvního zpěvu (tj. v **Textu 2**) verš(e) stejného ladění?

Možné řešení:

Obdobné – elegické – ladění má verš *květoucí strom lhal lásky žel*.

Uveďte slovesa, jejichž význam obsahuje tendenci k přibližování, sblíživání, spojování. Vážou se tato slovesa pouze k příslušným konkrétním motivům (např. *břeh, jezero – objímal*) nebo ještě k nějakému jinému motivu?

Možné řešení:

Slovesa vyjadřující motiv spojování – *objímal, sešly se, hledá* (milence milenka), *šly* (dvory k sobě), *vinuly se* (v objetí), *vinou se* (stromy k stromům), *klonit se* (bříza k boru, k bříze bor), *spěchat* (vlna za vlnou) – se vztahují k motivu lásky, k jejímu výraznému projevu.

Najděte u těchto sloves ještě další (společné) významové směřování. Jak byste ho vyjádřili?

Možné řešení:

Souběžně mají i význam klesání, zanikání; dvory se sice k sobě vinou, ovšem zároveň společně *v soumraku klín*,² bříza a bor *se kloní*, nejen k sobě, ale i k zemi; k tomuto významovému okruhu lze řadit i motiv luny vidící se v temné hloubce jezera atd. Vedle harmonického pohybu v horizontálním směru je tu tedy přítomen i tragický pohyb vertikální.³ Vývoj celé scény je dán postupným zanikáním věcí v temnotě.

Jak se k tomuto významovému směřování váže význam pasáže *Ouplné lůny krásná tvář – / tak bledě jasná, jasně bledá, / jak milence milenka hledá – / ve růžovou vzplanula zář; / na vodách obrazy své zřela / a sama k sobě láskou mřela?*

Možné řešení:

Jak jsme zjistili v předchozí odpovědi, disharmonické prvky jsou tedy v prvním odstavci prvního zpěvu přítomny v podstatě neustále. Příkladem je i pasáž s narcistním motivem.⁴

Jak byste souhrnně charakterizovali ladění celé vámi dosud analyzované pasáže **Textu 2 a Textu 3**?

- 2 Ke slovu *klín* se v *Máji* váží mnohé významy, mj. i význam *hrob*.
- 3 Vertikální pohyb bude dominovat i v dalších částech *Máje*.
- 4 Viz vyznění mytologického příběhu s postavou Narcise.

Možné řešení:

Pasáž lze charakterizovat jako nejednoznačnou – v úvodu navozená idyla je záhy narušována elegickými prvky, přičemž v jazykových prvcích se harmonické a disharmonické prvky propojují.

Žáci mohou pracovat ve skupinách. Své řešení prezentují na tabuli (pokud se nenajdou dobrovolníci, vyzveme k prezentování ty žáky či skupiny, u nichž předpokládáme dobré řešení zadání).

Pro srovnání doporučujeme využít obrazové schéma.

Opět je zde nutná aktivní průběžná účast učitele, neboť pro část žáků mohou být některé pasáže obtížnější; viz např. *a slunce jasná světů jiných / bloudila blankytnými pásy, / planoucí tam co slzy lásky* – jako tam planoucí slzy lásky.

Dbáme o to, aby se žáci „neutopili“ v množství motivů a cest, jež jim Máchovy verše k analýze nabízejí. V rámci časových a jiných možností bychom však měli pozitivně ohodnotit nadstandardní poznatky, k nimž dospěli jednotlivé skupiny či žáci.

- b** Vyzveme žáky, aby vyjádřili svoje zatímní dojmy z analyzovaného textu, uvedli, do jaké míry a čím je zaujal.

Současně je požádáme o to, aby se pokusili vřadit Máchův text do kontextu svých dosavadních prožitků.

Možné otázky:

Vzbudily ve vás někdy přírodní jevy intenzivní citové prožitky?

Vnímali jste někdy svět okolo sebe jako plný lásky?

Žáci se mohou vyjádřit formou bezprostředně (ústně) nebo písemně, popř. můžeme obě formy kombinovat.

Zejména vyjádření k druhému z uvedených úkolů mohou žáci považovat za osobní. Vedeme je k formulování odpovědí, ale samotné odpovědi nehodnotíme, resp. je hodnotíme pozitivně, pokud je žák sám prezentoval veřejně či v psané odpovědi pro vyučujícího (samozřejmě za předpokladu, že žákovo vyjádření si pozitivní hodnocení zaslouží).

Žáci své odpovědi mohou zpracovat i jako domácí práci; jako možnost jim navrhneme doplnit vyjádření neslovesně (kresbou aj.), popř. se plně vyjádřit jinými než slovesnými prostředky. Mohou se také pokusit o vlastní umělecký text (líčení), tematicky blízký *Máji*. Vyučující tak dospěje k přesnějšímu a plastičtějšímu zjištění, do jaké míry Máchovy verše žáky oslovily, současně získá materiál, který může využít pro motivaci v další vyučovací hodině.

Doporučujeme následně věnovat *Máji* ještě alespoň jednu vyučovací hodinu, v níž se dotkneme nejvýznamnějších faktů obsahových a formálních (v jejich prolnutí). Současně se otvírá prostor pro další žákovské individuální či skupinové aktivity.

Závěrečné poznámky

Jak vidno, ve čtyřech vyučovacích hodinách (a průběžné domácí práci) jsme se zatím dotkli především základních faktů týkajících se *Máje* (jeho autora, kontextu) a podrobně jsme se věnovali třiceti šesti veršům z prvního zpěvu; předpokládáme, že *Máji* bude věnována minimálně jedna další vyučovací hodina. Takovýto postup by mohl vyvolat jednak námitku týkající se velké časové dotace věnované jednomu uměleckému dílu, jednak obavy, nakolik je možné udržet pozornost žáků při „piplavé“ práci s textem. Snažili jsme se ukázat, že zmíněné obavy je možné rozptýlit propojením rozumového a emočního přístupu k uměleckému textu, a především aktivním zapojením žáků do výukových aktivit (pominuli jsme klasický výklad, i když tuto metodu apriori nezavrhujeme). Současně se domníváme, že výuka literatury na střední škole musí kombinovat různé přístupy a metody a že detailní rozbor textu a „hry“ s literaturou v ní mají nezastupitelné místo – obzvláště chceme-li žákům (nedeklarativně) otevřít cestu k vnímání a přijetí tak náročného textu, jakým *Máj* je.

Karel Hynek Mácha: Máj (1836)

Michal Charypar

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.
Praha 2019

Semináře České knižnice přináší komentáře k jednotlivým svazkům vydaným v *ČK*. Jsou určeny studentům vysokoškolských a středoškolských literárních seminářů, resp. jejich vyučujícím. Komentáře, jejichž rozsah je mezi 10 a 20 stranami, jsou založeny na rozboru konkrétních textů pocházejících obvykle z uceleného souboru (tj. jedné sbírky, jednoho dramatu apod.). Struktura *Seminářů* kopíruje strukturu ústní maturitní zkoušky z češtiny (literárněhistorický kontext díla, literární žánr, kompozice, témata, čas a prostor, vypravěč / básnický subjekt, jazyk, styl a básnické prostředky).

Semináře navazují na publikace *Rozumět literatuře*, *Česká literatura 1945–1970*, *Český Parnas* nebo *Slovník básnických knih* vzešlé z Ústavu pro českou literaturu AV ČR. Chtějí poskytnout výchozí materiál k dalšímu zpracování (konkrétní vyučovací hodina, seminární práce apod.).

Semináře jsou posuzovány dvěma lektory (teoretikem a praktikem) a redakčně zpracovány.